

історії Київського підпілля. Як свідчать документи Київського обласного державного архіву наприкінці 1941-1942 рр. в окупованому місті діяли підпільні організації "Арсеналець", на заводах "Більшовик", "Трансигнал", підпільні партійні організації в депо Київ-Московський на чолі з А.М. Тимощуком, на Чоколівському лісозаводі, очолювана М.Ф. Грищенком, підпільна партійна організація "Київський робітник", організація "Смерть німецьким окупантам!" на чолі з Г.С. Кочубеєм та інші [3].

В "Історії України", виданій у Львові, відомий керівник чернігівського партизанського з'єднання О. Федоров подається як О. Федорів (с. 307). Окремі неточності мають місце і в інших виданнях.

Не обходять автори деяких видань питання про співпрацю певної частини українського населення з німцями. Про колабораціонізм йдеться, зокрема, в підручнику, підготовленому науковцями Київського університету. "Більшість українських колаборантів, – говориться в книзі, – це репресовані радянською владою, ідеологічні фанатики чи антисеміти. Щоправда їх було не більше, ніж серед росіян чи інших народів окупованих країн. Співробітництво з німцями зводилося до участі в органах місцевої влади або контрольованої німцями допоміжної поліції" [12, с. 317-318]. Були й такі, які за висловом історика Т. Гунчака, воювали у "мундирах ворога". Йдеться, зокрема, про сформовану із українців дивізію СС "Галичина". Серед майже мільйона колишніх радянських громадян, які в 1944 р. воювали на боці вермахту, українці становили близько 220 тис.

Проте, цілком справедливим є висновок авторів підручника "Історія України" за редакцією В.А. Смолія: "Бі-

льшість українського народу не сприйняла націонал-соціалістичної ідеології, хоч як нацисти не намагалися її нав'язати, зайняла, зрештою, однозначно ворожу позицію щодо окупантів та їх підсобників" [4, с. 320].

Таким чином, аналіз ряду новітніх навчальних підручників і посібників свідчить, що їхніми авторами зроблено помітний крок в поглибленому розкритті багатьох складних питань історії Великої Вітчизняної війни. Думається, що роботу по більш виваженому, правдивому висвітленню цього героїчного і трагічного періоду нашої історії буде продовжено і надалі.

1. *Аблазов В.* Термінологія спотикання // Атлантична панорама. – 2007. – № 2. 2. *Бойко О.Д.* Історія України: Посібник / Вид. 2-е, доп. – К., 2001. 3. Державний архів Київської області. – ф. 4. – оп. 1. – спр. 12. – арк. 150, 152, 199, 211, 227, 354, 378, 450. 4. Історія України / За заг. ред. В.А. Смолія. – К., 1997. 5. Історія України. Кер. авт. кол. Ю. Зайцев. – Львів, 1996. 6. Історія України ХХ – початку ХХІ століття: Навч. посібник / П.П. Панченко, Н.П. Барановська, С.С. Падалка та ін. За заг. ред. В.А. Смолія. – К., 2004. 7. Історія України: Курс лекцій / Под ред. Н.Н. Олейника. – Харьков, 2002. 8. Історія України: нове бачення. У 2-х т. / Під ред. В.А. Смолія. – К., 1996. – Т.2. 9. Історія України: Учебное пособие для студентов неисторических специальностей. Под общей ред. Р.Д. Ляха. – Донецк, 2002. 10. *Лановик Б.Д., Лазарович М.В.* Історія України: Навчальний посібник / 3-тє вид., випр. і доп. – К., 2006. 11. *Лановик Б.Д., Матейко Р.М., Матисякевич З.М.* Історія України: Навчальний посібник / 3-тє вид., випр. – К., 2000. 12. Новітня історія України. 1900-2000: Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. – К., 2000. 13. *Остафійчук В.Ф.* Історія України. сучасне бачення / Третє вид. – К., 2006. 14. *Пасічник М.С.* Історія України. Державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи: Навч. посібник / 2-е вид. – К., 2006. 15. Політична історія України: Посібник / За ред. В.І. Танцюри. – К., 2002. 16. *Субтельний О.* Україна. Історія. – К., 1991. 17. *Черкашина Н.К.* Історія України від давніх часів до сьогодення. – К., 2005.

Надійшла до редколегії 12.10.08

В. Огороднік, асп.

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДДІЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ МІЛІЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ (Б) У 1941 РОЦІ

У статті досліджується проблема кадрового комплектування відділів Української народної міліції ОУН(Б). Особлива увага звертається на етапи кадрового забезпечення, директивні характеристики щодо майбутніх міліціонерів та участі УНМ у кадровому формуванні військових структур УПА і СБ.

The article reveals an issue of specialists staff to Ukrainian people's militia departments of the OUN (B). Special attention is paid to stages of such staff, directive features for the future militiamen.

Історія діяльності Служби Безпеки Організації Українських Націоналістів Бандерівського проводу (тут і далі про СБ ОУН(Б)) у національно-визвольній боротьбі за створення Української Самостійної Соборної Держави на території України, а також вивчення питань її структурних підрозділів (міліція, розвідка, контррозвідка та бойові групи) та кадрової політики, є невід'ємною частиною історії як Служби Безпеки (далі СБ), так і самої ОУН(Б). Однак, більшість дослідників висвітлюють питання, пов'язані з діяльністю СБ [1], оминаючи або частково розкриваючи проблеми кадрового забезпечення чисельних відділів СБ, не надаючи тим самим їм належної оцінки.

Вивчення кадрової політики у відділах СБ, певною мірою, допоможе розкрити додаткові сторінки діяльності підрозділів СБ.

Дана наукова розвідка досліджує найменш вивчений відділ СБ – Українську народну міліцію (далі УНМ). Автор на основі ново виявлених документів Державного архіву Служби безпеки України (далі ДА СБУ) розкриває досі нерозглянуті питання: кадрового забезпечення УНМ, директивних характеристик щодо майбутніх міліціонерів, простежує етапи кадрового забезпечення та участі УНМ у кадровому формуванні військових структур УПА і СБ.

Широку інформацію щодо діяльності УНМ ми можемо знайти у нарративних та документальних працях, як

діаспорних так і вітчизняних дослідників діяльності ОУН(Б) та УПА. В цьому напрямку важливі моменти початкової організації УНМ подають нам керівники ОУН(Б) М. Лебідь [2], С. Мудрик-Мечник [3], В. Галаса [4] та інші. У своїх працях автори висвітлюють роботу ОУН(Б) з організації і кадрового забезпечення відділів УНМ у 1941 році, на відміну від інших сторін діяльності СБ, де простежується відверта неприязнь, перебільшення ролі СБ, замовчення негативних сторін діяльності есбістів в національно-визвольному русі, що призводить до викривлення справжньої історії СБ. Документальна база формується на німецьких документах, які упорядкував, переклав і опублікував В. Косик [5] та на документальній архівній спадщині ДА СБУ, ЦДАВОВУ і ЦДАГОУ. Торкаючись історіографії, питанням утворення УНМ приділяли часткову увагу в своїх монографічних працях дослідники історії ОУН та УПА – І. Патриляк [6], Г. Биструхін та Д. Веденєєв [7], які в своїх працях приділяли увагу організаційним процесам та діяльності відділів УНМ, у липні-листопаді 1941 року.

Досліджуючи проблеми, пов'язані з кадровим забезпеченням відділів УНМ, передусім слід зазначити, що міліція стала першим новоствореним військовим відділом СБ у державотворчих спрямуваннях керівництва ОУН(Б) [8] після проголошення акту 30 червня 1941 року і відновлення Самостійності України.

Однак, формування розгалуженого апарату УНМ почалося ще до проголошення цього акту. З перших днів німецько-радянської війни, використавши неспроможність німецького військового командування власними силами опанувати ситуацію на захоплених територіях України, через швидке просування фронту і браку власних кадрів, провід ОУН(Б) розпочав роботу з організації і кадрового забезпечення УНМ. Так, перші свідчення про створення УНМ у прикордонних районах Львівської та Дрогобицької областей містяться в повідомленнях похідних груп ОУН(Б) датованих 25-м червня 1941 р. Документи говорять, що на 25 червня 1941 р. вже функціонували комендатури міліції у Лежахові, Сянєві, Яворові та Млинах, які займалися розбудовою свого апарату в навколишніх селах та проводили вишкіл особового складу [9].

Німецькі порядкові органи (поліція безпеки і СД), з цього приводу, повідомляли в Берлін: "Айнзацгрупа Б доповідає про спроби українців під командуванням Бандери 2-3 липня 1941 р. поставити німецьку владу перед фактом, що відбувся, створивши Українську республіку й організувавши міліцію" [10].

Для юридичного закріплення повноцінних державотворчих організаційних процесів провід ОУН(Б) видає звернення І. Климова "Легенди" Крайового провідника ЗУЗ щодо військово-політичних заходів, які необхідно вжити після проголошення незалежної України [11], та "Декларацію політичного бюро ОУН" [12]. Чим юридично закріплює факти встановлення незалежності України, створення відділів УНМ та розгалуженої мережі Служби Безпеки ОУН(Б). Окрім цього, у документах провід ОУН(Б) визначив напрямки діяльності відділів "Української міліції", органів "Держбезпеки" та відділів Української національної самооборони: охорона військових об'єктів, підготовка новобранців до війська, боротьба зі шпигунами, диверсантами і парашутистами противника [13].

Отже, згідно директивних наказів, новостворена УНМ повинна була миттєво опанувати ситуацію на звільнених, від більшовиків, теренах України і запровадити власну систему українських органів правопорядку і безпеки щодо приборкання породженого війною хаосу: "опанувати революційну стихію мас і ситуацію так, щоб ми всіли самі упорядкувати й організувати на опанованих нами від большевиків теренах ціле життя" [14].

Відповідальність і організація УНМ була покладена на одного з провідних функціонерів СБ ОУН(Б) І. Равлика [15]. Під його керівництвом починають створювати нові осередки української міліції у всіх великих містах регіону та інших населених пунктах. На середину липня 1941 року, за свідченням А. Бедрія, відділи міліції вкрили густо мережу ЗУЗ, ПЗУЗ і частину ОСУЗ (Осередньо-Східні Українські Землі) та Буковину [16].

Методи організації подають нам фундатори УНМ та члени похідних груп ОУН(Б). Так, за свідченням Я. Стецька, – "Переїжджаючи через міста і села, ми проголошували на зібраннях відновлення державності, встановлювали місцеву владу, організовували міліцію, порядкували господарське життя" [17].

Для реалізації вищезазначених державотворчих спрямувань у процесі встановлення нової влади ще у травні 1941 р. було видано й розповсюджено таємну інструкцію для керівників ОУН – "Боротьба й діяльність ОУН під час війни" з окремим розділом, присвяченим організації УНМ [18] та більш пізнішу "Інструкцію" для організації роботи з критеріями підбору та навчання майбутніх міліціонерів [19].

Так, в інструкції "Боротьба й діяльність ОУН під час війни" наголошувалося, що з моменту відступу більшовицьких військ необхідно негайно організувати Народну мі-

ліцію [20]. І це, як свідчить М. Лебідь, виконувалося в дуже короткий термін при безпосередньому творенні адміністративних апаратів, від обласних до сільських включно [21]. Варто підкреслити, що таке швидке формування відбувалось за великої підтримки місцевого населення [22], що не могло не бути запорукою швидкої організації і залучення до лав УНМ значної кількості нових працівників.

Вже в середині липня 1941 р. УНМ в адміністративно-територіальному плані мала такий вигляд – в повітовому або окружному центрі утворювалося бюро Народної міліції, яке вважалося своєрідним штабом Окружної команди, яку очолював місцевий військовий комендант. При ньому розміщувалися головні міліцейські сили округи (повіту). Повітовому або окружному комендантові підпорядковувалися районні, міські й громадські коменданти, які керували міліцейськими загонами того чи іншого міста або сільської громади [23]. Чисельність цих відділів загалом рідко коли перевищувала 100 бійців у повіті й 30-50 у районі [24].

До швидкого розвитку УНМ слід додати й той факт, що СБ переймала досвід опанування ситуацією в Україні радянських органів держбезпеки. Так, структурно-адміністративний поділ УНМ дуже нагадує існуючу радянську систему органів НКВС в Україні від 1939 р. по 1941 р. До цього також можна додати і методи, якими провід ОУН(Б) прагнув опанувати ситуацію в Україні після відходу більшовицьких військ. Ці методи досить схожі на дії, якими радянська влада миттєво опанувала ситуацією у 1939 р. на ЗУЗ [25].

У структурно-відділовому плані для великих міст і районних центрів, знов таки, повторюючи практику НКВС, планувалося створення розгалуженої кадрової системи відділів УНМ, що мало бути запорукою успішності і не дублюванні у роботі. В інструкції зазначено: "створити окремі відділи з чітко окресленими завданнями: Розвідочно-слідчий, Кримінальний, Порядковий". Відділи поділялися на підвідділи і окреслювали чіткі завдання для кожного підвідділу: "Розвідочно-слідчий паралізує всякий шкідливий політичний рух; Кримінальний відділ обіймає наступні підвідділи: 1. Душогубство. 2. Підпали і пљондрвання. 3. Грабжі, обманства, фальшування і переступки проти суспільної моралі; Відділ Порядкової Поліції складається: 1. Контроля та керування вуличним рухом. 2. Контроля базарного парку. 3. Пожарної поліції. 4. Санітарної служби" [26]. Для невеликих міст і сіл пропонували не поділяти на підвідділи, але завдання, у менших масштабах, залишалися без змін [27]. Численні ж згадки про їхнє дієве існування на місцевому рівні чітко вказують на велику проведену організаційну роботу [28].

Цілком зрозуміло, що для ефективної роботи згаданих відділів УНМ потрібен був досить великий кадровий апарат з фахівцями різних напрямків, як оперативно-розшукової, так і суто військової роботи, а ще й кадри з адміністративно-господарської діяльності. До міського командного складу пропонували призначити наступні організаційні посади: комендант, заступник, комісар розвідочно-слідчий, старшина персональний, інспекційний та господарчо-адміністративний, комісар кінної поліції, комісар спеціальних завдань, лікар та зв'язковий старшина. Адміністративно-господарський відділ складали: шеф канцелярії, бунчужний, перекладач, машиністка, зв'язковий міліціонер та службовий міліціонер. До складу дільничних та кримінальних комісаріатів пропонували залучити кадри з наступними організаційними посадами: комісар, заступник, шеф канцелярії, бунчужний, машиністка, перекладач, господарчий, фотограф та 100 міліціонерів [29].

Станичні та сільські відділи пропонували укомплектувати розвідувально-слідчими та кінними комісаріатами. До

керівного складу входили: керівник, заступник, писар та 20 міліціонерів. Комісаріати формували так само, як і міські, лише у складі комісаріату кінної міліції замість фотографа, вводилась спеціалізована посада ветеринара [30].

Вирішення питання кадрового забезпечення, за планами ОУН(Б), доручалось розв'язувати обласному коменданту УНМ, якому мали допомагати обласні, міські та районні управління [31].

Провід ОУН(Б) у вказаних інструкціях заздалегідь визначив проблемні сторони кадрової політики і чітко окреслив питання, пов'язані з відбором службовців для праці в УНМ. Укладачі "Військової інструкції", розуміючи неможливість швидкої комплектації УНМ фаховими працівниками пропонували: "До Народної міліції треба притягати всіх фахівців, що можуть бути корисними для справи. Треба пам'ятати, що на Східній Україні всі активні та вартісні елементи в більшій або меншій мірі є т. зв. "комуністами" і тому таке чи інше відношення їх до КП(б)У чи державних органів при доборі людей не є вирішальне. Важливою є натомість їх постава під час революції" [32]. Однак у редакції "Інструкції" висунули більш жорсткі правила: "До української Поліції можуть бути прийняті тільки українці, які мають за собою чесну минушину, не належали до большевицької організації, як: НКВД, ВКП/б/ і т.п. організацій" [33]. Також, пропонувалося по можливості, залучати до української міліції офіцерів або ж унтерофіцерів, які пройшли службу у старій австрійській або колишній польській арміях [34].

Ці епізоди засвідчують, по-перше, небажання оунівців ставити поза законом масу рядових членів компартії (які поєднали свою долю з більшовизмом лише із кар'єристських міркувань), тим самим автоматично створюючи потужну опозицію своїй владі в країні. По-друге, прагнення керівництва ОУН(Б) забезпечити для нового державного апарату достатню кількість кваліфікованих фахівців, яких фізично неможливо було набрати з лав ОУН: "Наскільки давні функціонери НКВС зможуть перейти до нового апарату безпеки – "Народної міліції", це залежатиме від їхньої поведінки супроти революції та дальшого ходу подій. В кожному разі, націоналіста-революціонера в мундирі енкаведиста так само радо будемо бачити в своїх рядах, як кожного іншого націоналіста-революціонера" [3 5]. По-третє, провід ОУН(Б) з контрозвідувальних міркувань, намагався унеможливити проникнення агентів НКВС-НКДБ, які згідно директиви НКДБ СРСР № 168 "Завдання органів держбезпеки за умов воєнного часу" від 1 липня 1941 р. мали за мету проникнення та збір інформації проти Німеччини та ОУН(Б) [36]. По-четверте, інструкції не були обов'язковими і чіткими для виконання, організаційні керівники мали власну ініціативу і можливість змінювати основні положення інструкції "Боротьба й діяльність ОУН під час війни" на власний розсуд, як з цього приводу свідчить С Мудрик-Мечник – "В організаційному архіві я знайшов інструкцію, яку провід видав для української поліції, – і далі, – на основі цієї інструкції ми видали нову, де говорилося, що українці мають служити в поліції не Гітлерові, а українському народові. Вони повинні допомагати населенню" [37], що чітко засвідчує можливість вносити власні пріоритетні зміни щодо організаційної роботи. До цього слід додати, що службовці УНМ протягом липня-серпня 1941 р. були повністю розгублені й не мали жодних чітких інструкцій від свого керівництва, які перебували під домашнім арештом у Берліні, і ніяк не могли ефективно керувати процесом розвитку УНМ [38].

Це все стосувалось лише низових кадрів. Для керівництва відділів УНМ залишався головний критерій – приналежність до ОУН. Згідно із задумами керівництва

ОУН(Б) вищі посади в міліції мусили займати лише "знані націоналісти" [39], або, за браком "знаних", можна було залучати симпатиків. Для рядового складу УНМ основу становили політичні переконання і бажання працювати над створенням УССД [40]. Всі інші громадяни покликані до УНМ вважались "членами-добровольцями УНМ". Вони, як вказувала інструкція, "можуть займатися своєю звичайною роботою, мусять тільки виконувати призначені їм вартові служби під наглядом міліціонерів станиці. Служба ця є для всіх покликаних до Народної міліції обов'язковою й ніхто не може від неї ухилитися" [41].

Однак, були й загальні для всіх категорій кадрового складу УНМ критерії: віковий ценз (нижня межа була від 18 до 20 років [42] при вступі в УНМ, верхня межа залежала від посади і звання до 35 років (старшини до 45 років)) [43] військова служба: "не менше одного року при війську або має пів року праці в Поліції чи жандармерії", фізичні параметри: "ріст не менше 165 см. вгору, тілесно здоровий, фізично і морально добре розвинутий", і грамотність: "мінімум 5 класів народної школи, має добре по українському читати й писати і є доброго морального зложення" [44]. Інструкції подають і головні характерні якості, якими повинен був володіти працівник УНМ: строгий, безоглядний, але справедливий [45].

Кожному працівнику міліції був наданий службовий і військовий ступень, відповідно до його військових і міліційних здібностей. Військовими ступенями були: полковник, підполковник, майор, сотник, поручник, чотар, відділовий, станичний, старший та рядовий міліціонер [46].

Насправді плутанина, породжена негативним ставленням німецького військового командування, призвела до кадрового хаосу. Німецькі військові не бажали мати таку потужну військову силу: "одного дня віддавали накази озброювати міліцію, а наступного – вимагали від міліціонерів здати отриману зброю" [47]. Остаточна ліквідація УНМ відбулась в середині листопада 1941 р. Її кадровий апарат був розділений між різними референтурами ОУН(Б) та СБ.

Таким чином, на весні та влітку 1941р. ОУН(Б) провадила широку діяльність з формування власних військових кадрів для створення розгалужених відділів УНМ. Провід чітко окреслив характеристики, які повинен був мати майбутній працівник міліції (вік, освіта, фізичні властивості), визначив чисельні межі відділів, запровадив адміністративні та військові звання з можливістю кадрового та військового росту.

А прискіпливий аналіз мемуарних джерел та архівних документів, які відображають ті чи інші моменти з кадрового забезпечення УНМ, підтверджує, що вона за неповних п'ять місяців існування пройшла декілька етапів.

Так, перший етап хронологічно можна окреслити травнем – липнем 1941 р. І він характеризується підготовчою діяльністю: розробка інструкцій, формування відділів, забезпечення їх кадрами. Другий етап вписується у часові рамки між липнем та вереснем того ж року: укомплектування відділів. Особливість цього етапу полягає у повній відсутності директивних наказів проводу ОУН(Б). Керівникам УНМ доводилось власними силами вирішувати всі кадрові і робочі питання, які виникали в процесі становлення УНМ. Третій етап, початок вересня – середина листопада 1941 р., характеризується згортанням роботи УНМ під тиском репресивної політики німецької влади.

В практичній роботі кадри УНМ, від моменту її самоліквідації, використовувались як розвідувальний апарат у німецьких порядкових органах, як члени похідних груп, а також для забезпечення керівного складу різних референтур СБ та ОУН(Б), особливо у розвідувальних та оперативно-слідчих відділах. Дослідження діяльності УНМ,

кадрової підготовки та особливостей розвитку силових структур ОУН(Б) – тема подальших досліджень.

1. Наприклад: Козенюк В., Єфіменко В. Служба безпеки ОУН в механізмі УССД // незалежність України: історичні витоки та перспективи. Матеріали наукової конференції 22 серпня 1996 р. – Київ, 1997.; Єфіменко В. Тактика і методи роботи працівників спеціального підрозділу ОУН(Б) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – № 2/4 (13/15). – К., 2000.; Биструхін Г., Веденєєв Д. Війна в кам'яних джунглях. Міська партизанська війна як феномен збройної боротьби та спеціальної діяльності. 1945-2005 рр. Монографія. – К.: Генеза, 2006.; Вони ж: Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920-1945). Монографія. – К.: Генеза, 2006.; Вони ж: Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил 1945-1980-ті роки: Монографія. – К. 2007. 2. *Леbedь М.* УПА (Українська Повстанська армія), її генеза, ріст, дії у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. – Дрогобич: Відродження, 1993. – Ч. 1.: Німецька окупація України. 3. *Мудрик-Мечник С.* Служба безпеки Револуційної ОУН у боротьбі з НКВД-НКГБ-МГБ-КГБ. – Тернопіль, 1994.; Його ж: В затишній боротьбі. – Мюнхен: укр. вид-во. 1983.; Його ж: Вивчаймо ворога: Доп., лекції, роздумування і спомини. – Мюнхен: укр. вид-во, 1989.; Його ж: За нашу незалежність: Доп., спогади і нариси. – Мюнхен: Б. в., 1990.; Його ж: Початок невідомого: Спогади 1945-1954. – Мюнхен: укр. вид-во, 1984.; Його ж: У боротьбі проти московської агентури. – Мюнхен: Укр. вид-во, 1989.; Його ж: У вирі воєнного лихоліття: ОУН і УПА у боротьбі з гітлерівськими окупантами. – Л.: Край, 1992.; Його ж: В підпіллі революційної ОУН. – Л.: Фенікс лтд, 1993. 4. *Галаса В.* Наше життя і боротьба. Спогади. – Львів: Вид-во "Мс", 2005. 5. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1997. – Т. 1.; Т. 2.-383с; Т. 3.; Т. 4. 6. *Патриляк І.* Військова діяльність ОУН(Б) у 1940-1942 роках. Київ, 2004.; Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр. Зібрали й упорядкували О.Є. Лисенко та І.К. Патриляк. – К., 2003. 7. *Биструхін Г., Веденєєв Д.* Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка руху українських націоналістів та УПА (1920-1945). Монографія. – К.: Генеза, 2006. 8. Державний архів Служби безпеки України (далі – ДА СБУ). – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 49. – Арк. 40. 9. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941. – С 79, 82, 89. 10. *Косик В.* Україна і Німеччина у Другій світовій війні у документах. 1993. 11. *Веденєєв Д., Биструхін Г.* Меч і тризуб. Розвідка і контррозвідка... 12. *Косик В.* Вказна праця. 13. *Веденєєв Д., Биструхін Г.* Меч і

тризуб. Розвідка і контррозвідка... 14. *Патриляк І.К.* Військові плани ОУН(Б) у таємній інструкції Револуційного проводу (травень 1941 р.) "Боротьба й діяльність ОУН під час війни" // УІЖ. – 2000. – № 2. 15. Іван Равлик провідний член ОУН(Б), один з засновників Служби Безпеки ОУН у 1940 році. Після розколу проводу ОУН разом з іншими провідними керівниками М. Арсеничем (Михайло), В. Турковським (Павло), Є. Врецьоною, П. Федорів та іншими переходить до Бандерівської ОУН і розпочинає роботу з створення повноцінної Служби Безпеки ОУН(Б). 16. *Бедрий А.* ОУН і УПА. – Н.-Й; Лондон; Мюнхен; Торонто: Українська центральна інформаційна служба, 1983. – С 15-17. Його ж.: Українська Держава, відновлена Актом 30 червня 1941 року. – Київ, 2001. 17. *Стецько Я.* 30 червня 1941. – Торонто, 1967. 18. Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр. Зібрали й упорядкували О.Є. Лисенко та І.К. Патриляк. – К., 2003. 19. ДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 49. – Арк. 40-46. 20. Центральний Державний архів вищих органів влади України (далі ЦДАВОВУ). – Ф. 3833. – Оп.2. – Спр. 1. – Арк. 62. 21. *Леbedь М.* Українська Повстанська Армія – Дрогобич, 1993. 22. *Сватко Я.* Розвідник воюючої України. Львів: ГВС, 2005. 23. ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп.1. – Спр. 26. – Арк. 1-2. 24. *Омельюк О.* УПА на Волині в 1943 р. // Літопис УПА. – Т. 1. – Торонто, 1976. 25. Детальне порівняння див.: Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр. – К., 2003. 26. ДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 49. – Арк. 40. 27. Там само. – Арк. 42. 28. ПДАГОУ – Ф. 57. – Оп.4. – Спр. 351. – Арк. 55-56; Мечник С. У боротьбі проти московської агентури. – С. 40. 29. ДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 49. – Арк. 45-46. 30. Там само. 31. Там само. 32. ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп.1. – Спр. 233. – Арк. 71зв. 33. ДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 49. – Арк. 40-41. 34. *Патриляк І.* Військова діяльність ОУН(Б) у 1940-1942 роках. – К., 2004. 35. Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр. – К., 2003. 36. Советские органы государственной безопасности в Великой Отечественной войне. Сборник документов и материалов. – М., 1985. – Т. II. 37. *Сватко Я.* Розвідник воюючої України. 38. *Патриляк І.* Військова діяльність ОУН(Б) у 1940-1942 роках. – К., 2004. 39. ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп.2. – Спр. 1. – Арк. 63-64. 40. *Сватко Я.* Розвідник воюючої України. 41. Матеріали та документи Служби безпеки ОУН(Б) у 1940-х рр. – К., 2003. 42. ЦДАВОВУ. – Ф. 3833. – Оп.2. – Спр. 1. – Арк. 63-64.; ДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 49. – Арк. 40. 43. ДА СБУ – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 49. – Арк. 40. 44. Там само. 45. Там само. – Арк. 42. 46. Там само. – Арк. 46. 47. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941.

Надійшла до редколегії 12.10.08

О. Панчук, асп.

ДІЯЛЬНІСТЬ М.І. ПЕТРОВА У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ЦЕРКОВНО-АРХЕОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА ТА ЦЕРКОВНО-АРХЕОЛОГІЧНОГО МУЗЕЮ НА ДРУГОМУ Й ТРЕТЬОМУ ЕТАПАХ ЇХ ІСНУВАННЯ

Досліджено роль М. Петрова в організації роботи Церковно-археологічного товариства.

M. Petrov's role in the organisation of the church-archaeological society is investigated in this article.

Стосовно розробки Петровим історико-церковної тематики вже завважувалося, що реалізується вона значною мірою у процесі організації і функціонування Церковно-археологічного товариства та Церковно-археологічного музею. Це й зумовлює потребу розгляду інтелектуальної спадщини Петрова у контексті вказаних наукових структур Київської духовної академії [31, с. 66 – 67].

Діяльність Товариства у другий період його існування відрізнялася від попереднього, але була розвинута в наступний період після прийняття нового статуту 1901 р. Це дозволяє нам об'єднати розгляд конкретики діяльності Товариства за 1881 – 1918 роки.

У діяльності Петрова на другому етапі існування Товариства превалював Музей. Офіційно його завідувачем Петров був обраний 26 квітня 1883 р. [1, арк. 21], уже обіймаючи посаду секретаря Церковно-археологічного товариства [17, арк. 2]. Таким чином, він зосередив у своїх руках фактичне керівництво роботою обох інституцій.

Документи фіксують регулярність перевиборів Петрова на обох посадах: 26 квітня 1883 р., 13 січня 1886 р., 16 січня 1889 р., 22 лютого 1893 р. Далі в протоколах пропуск щодо перевиборів до 1901 р., а вже з цього року починаючи, за новим статутом, секретаря обирають раз на п'ять років: 27 лютого 1906 р., 14 лютого 1911 р. [1, арк. 21, 43; 2, арк. 2 зв.; 3, арк. 322; 4, арк. 5; 5, арк. 44 зв.; 6, арк. 6 – 6 зв.].

Головною формою діяльності Товариства в цей період статутно передбачалося читання в його засіданнях наукових рефератів. Упродовж 1876 – 1899 рр. їх було виголошено 176 рефератів, при цьому їх регулярність фіксується лише з 1884 р. Особлива роль Петрова в організації цих заходів проступає з того факту, що, як це випливає з протоколів засідань, йому належить рекордна кількість виголошених рефератів – 81 [40, с. 134 – 151]. Та й упродовж наступних п'ятнадцяти років (з 1900 по 1915 рр.) із 159 зачитаних рефератів Петрову належать 53, тоді як інші читають від 1 до 7, і тільки Ф. Титов та П. Ліницький виголошують кожен по 10 рефератів. Варто при цьому зауважити постійне акцентування М. Петровим церковно-археологічних досліджень [6]. Навіть за умов, коли, починаючи з 1882 р., доповідачі переключаються на обговорення проблем біблеїстики, екзегетики, патрології, герменевтики, патристики тощо, Микола Іванович залишається вірним церковній археології, постійно залучає до неї інших членів Товариства.

Ремтує Петров і з приводу "халатного характеру" звичайних, планових засідань Товариства: вони збиралися на квартирі ректора КДА, де всі пили чай, пригощалися. "И вот, – згадує Петров, – среди трапезующих членов, как будто бы в монастырской трапезе, выделялся на особом стуле референт, читающий свой доклад". Часто імениті слухачі (як, наприклад, єпископ